

Doc. dr Mirosław Dawlewicz

Doc. dr Irena Fedorowicz

Centrum Polonistyczne, Uniwersytet Wileński, Litwa

Współpraca polonistów Uniwersytetu Stefana Batorego z Towarzystwem Przyjaciół Nauk w Wilnie w latach 1922–1939

Celem artykułu jest analiza różnych form współpracy wileńskich polonistów – wykładowców, studentów i absolwentów Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Stefana Batorego (dalej skrót: USB) z działającym od 1907 r. Towarzystwem Przyjaciół Nauk (dalej skrót: TPN) w Wilnie. Przypadająca w tym roku 110. rocznica założenia tego towarzystwa, które w latach niewoli było jedyną placówką próbującą wypełnić lukę w dziedzinie życia naukowego nie tylko w samym Wilnie, ale też na całym obszarze Ziemi Zabranej, jest dobrą okazją do przypomnienia roli, jaką odegrali w jego działalności wprawdzie niezbyt liczni, ale bardzo aktywni filolodzy, językoznawcy i historycy literatury polskiej. Wśród nich są nazwiska wybitnych naukowców, takich profesorów jak: Józef Kallenbach, Konrad Górski, Stanisław Pigoń, Manfred Kridl, Kazimierz Kolbuszewski, Jan Otrębski i inni.

Współpraca pomiędzy USB a TPN została nawiązana tuż po reaktywowaniu uczelni w październiku 1919 r., ale zacieśniła się dopiero na przełomie lat 20. i 30. Obejmowała ona kilka dziedzin, najważniejsze z nich to: 1. organizowanie wspólnych imprez¹; 2. członkostwo pracowników naukowych i studentów uniwersytetu w TPN oraz ich udział w posiedzeniach naukowych Towarzystwa; 3. publikowanie przez wyżej wymienione osoby swoich prac naukowych w seriach publikacji TPN; 4. wymiana publikacji naukowych pomiędzy bibliotekami obu placó-

---

¹ Przykładem imprezy zorganizowanej wspólnie przez USB i TPN były np. uroczystości z okazji 50-lecia Kasy im. Mianowskiego, które odbyły się w Auli Kolumnowej 12 V 1933 roku. W tym samym roku obie instytucje wysłały wspólną depeczę gratulacyjną z okazji 25-lecia działalności Litewskiego Towarzystwa Naukowego. *Sprawozdanie stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie za rok 1932 (XXVI rok istnienia)*, Wilno 1933, s. 9–10.

wek²; 5. przekazywanie przez pracowników naukowych i studentów uniwersytetu w darze dla biblioteki TPN książek pochodzących ze zbiorów prywatnych; 6. pomoc studentów uniwersytetu w ramach wolontariatu na rzecz TPN³. Wykładowcy (specjaliści w dziedzinie filologii polskiej) i studenci Wydziału Humanistycznego USB byli szczególnie aktywni w trzech spośród wymienionych dziedzin. Jako członkowie zwyczajni TPN lub jako goście brali udział w posiedzeniach jego Wydziału I (powstałego w 1922 r.), przedstawiali na nich swoje prace naukowe (studia, rozprawy), niektóre z nich później były wydawane w serii „Rozprawy i Materiały Wydziału I TPN w Wilnie” (w latach 1924–1939 ukazało się 10 tomów). Ponadto przekazywali oni w darze dla biblioteki TPN książki pochodzące ze zbiorów prywatnych.

Mówiąc o filologach z Wydziału Humanistycznego USB współpracujących z TPN, mamy na myśli trzy grupy osób: 1) profesorów i docentów należących głównie do kadry przyjezdnej; 2) absolwentki polonistyki USB, które zostały zatrudnione na uczelni jako asystentki (w seminarium i w bibliotece); 3) studentów i absolwentów polonistyki USB, którzy po studiach nie zajmowali się pracą naukową (zobacz Aneks).

Wstęp

Udział filologów polonistów – wykładowców, studentów i absolwentów Wydziału Humanistycznego USB w działalności założonego w 1907 r. TPN w Wilnie i przeżywającego w omawianych okresie (od 1922 r.) już trzeci etap swojego rozwoju⁴, nigdy dotąd nie był obiektem osobnych badań. Jest to uzasadnione, gdyż wspomniani filolodzy sta-

---

² 15 IV 1933 r. na Zarządzie TPN podjęto decyzję o wysyłaniu do biblioteki USB w ramach wymiany wydawnictw po 30 egzemplarzy każdej nowej publikacji TPN. Z kolei biblioteka akademicka regularnie przekazywała dublety do księgozbioru TPN. Tamże.

³ Przykładem takiej pomocy był udział studentów ochotników w likwidowaniu skutków powodzi w Wilnie wiosną 1931 r. W wyniku powodzi zalane zostały sutereny siedziby TPN, gdzie trzymano gabloty muzealne, wydawnictwa i dublety. Z pomocą przyszła młodzież akademicka – 15 chłopaków i 12 dziewcząt. Ich nazwiska zostały wymienione w publikacji: *Sprawozdanie ze stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie za rok 1931*, Wilno 1932, s. 49.

⁴ Okresy działalności TPN w Wilnie obejmują następujące lata: 1. 1907–1915; 2. 1915–1919; 3. 1919–1939. Jadczyk Ryszard, *Z prac I Wydziału Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie*, „Przeгляд Humanistyczny”, 1999, z. 6, s. 155.

nowili nieliczną, bo zaledwie 21-osobową grupę członków TPN. Po II wojnie światowej o osiągnięciach polonistów dawnego USB, profesorów i doktorów, a także studentów należących do Seminarium Polonistycznego, pisali tylko nieliczni badacze, wśród nich np. absolwent tej uczelni prof. dr hab. Czesław Zgorzelski⁵. Dopiero w 2003 r. ukazała się drukiem monografia Teresy Daleckiej, literaturoznawcy z ówczesnej Katedry Filologii Polskiej (obecnie Centrum Polonistyczne) Uniwersytetu Wileńskiego, o polonistyce z tego okresu⁶. Ważnym przyczynkiem do niniejszych badań jest też artykuł Ryszarda Jadczaaka z „Przeglądu Humanistycznego”, powstały na podstawie analizy przechowywanych w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu rękopiśmiennych protokołów posiedzeń Wydziału I TPN z lat 1932–1939⁷. Jeżeli chodzi o dzieje TPN, najobszerniejszym i najbardziej wyczerpującym opracowaniem jest monografia Henryki Ilgiewicz⁸. Pewne dodatkowe informacje są dostępne w publikowanych sprawozdaniach z działalności Wydziałów TPN, a także w pamiętnikach i wspomnieniach.

Na Uniwersytecie Wileńskim, reaktywowanym po ponad osiemdziesięcioletniej przerwie 12 października 1919 roku pod nazwą Uniwersytetu Stefana Batorego, Wydział Humanistyczny był jednym z sześciu nowo powstałych wydziałów⁹. W pierwszym roku akademickim na tym

---

⁵ Zgorzelski Czesław, *Polonistyka i filologia klasyczna na Uniwersytecie Stefana Batorego*, „Z dziejów Almae Matris Vlnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego”, red. Ludwik Piechnik i Kazimierz Puchowski, Kraków 1996, s. 74–81.

⁶ Dalecka Teresa, *Dzieje polonistyki wileńskiej 1919–1939*, Kraków 2003. Dorobek historyków literatury polskiej na Wydziale Humanistycznym USB przedstawił wcześniej Starnawski Jerzy, *Sylwetki wileńskich historyków literatury*, Bydgoszcz 1997. Por. Warzecha Izabela, *Tradycja Mickiewiczowska w życiu kulturalno-literackim międzywojennego Wilna*, Kraków 2005.

⁷ Jadczaak Ryszard, dz. cyt., s. 155–164.

⁸ Ilgiewicz Henryka, *Societates Academicae Vlnenses. Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie (1907–1939) i jego poprzednicy*, Warszawa 2008.

⁹ Na USB powstało 6 wydziałów: Humanistyczny, Teologiczny, Prawa I Nauk Społecznych, Matematyczno-Przyrodniczy, Lekarski oraz Sztuk Pięknych. W 1919 r. pracowało tu 36 profesorów, w 1929 r. – 98. W 1919 r. studiowało tu ok. 500 studentów, w 1923 – 2 300, w 1929 r. – 3 177. W ciągu 20 lat zostało immatrykulowanych 14 033 studentów, wydano 4 619 dyplomów magisterskich, uzyskano 778 stopni doktorskich. Zob.: Łossowski Piotr, *Utworzenie i likwidacja Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, „Z dziejów Almae Matris Vlnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia

wydziale było 158 studentów, funkcjonowały następujące seminaria: filozoficzne, historyczne, historii literatury polskiej, filologii romańskiej, literatury powszechnej¹⁰. Pierwszym dziekanem Wydziału Humanistycznego (w latach 1919–1920) i naukowcem, na którego barkach spoczął ciężar związany z pracami organizacyjnymi, był Józef Kallenbach, znany historyk literatury, badacz literatury staropolskiej i pierwszej połowy XIX w., znany mickiewiczolog, profesor uniwersytetów we Lwowie, Warszawie i Krakowie. Na USB objął on stanowisko profesora zwyczajnego, kierownika Katedry Historii Literatury Polskiej, która została uznana za najważniejszą na uczelni¹¹. Prof. J. Kallenbach jeszcze w 1919 r. został członkiem honorowym TPN w Wilnie, był pierwszą osobą z tytułem profesora, która stała się łącznikiem pomiędzy polonistyką akademicką a renomowaną wileńską instytucją społeczno-naukową. 27 stycznia 1920 r. na 42. odczytanie w siedzibie TPN przedstawił on komunikat *O projekcie katedry języka litewskiego w dawnym Uniwersytecie Wileńskim*¹². Po ewakuacji uczelni do Warszawy latem 1920 r. prof. J. Kallenbach już nie wrócił na uniwersytet (jego obowiązku przejął czasowo historyk kultury prof. Ludwik Janowski). Ogromny sentyment do Wilna, które nazywał swoim „ukochaniem” i „poezją swoich wspomnień”, zachował jednak do końca życia¹³. Do jego zasług należy m.in. zakup zbioru książek dla przyszłego Seminarium Polonistycznego, który liczył 9 tys. woluminów. Po śmierci profesora, zgodnie z jego wolą, 259 publikacji z jego zbiorów prywatnych przekazano na rzecz TPN¹⁴.

---

nia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego”, red. naukowa Ludwik Piechnik i Kazimierz Puchowski, Kraków 1996, s. 239.

¹⁰ W 1920 r. doszło do seminarium filologii klasycznej, w 1922 r. dwa kolejne – indoeuropeistyczne i sławistyczne. Później uruchomiono też seminarium pedagogiczne, przy którym w 1924 r. powstał Zakład Etnologii. Tamże, s. 170.

¹¹ W roku akademickim 1919/1920 prof. J. Kallenbach był jednym z 9 profesorów zwyczajnych na całym uniwersytecie i jednym z dwóch – z Wydziału Humanistycznego. Na jego seminarium uczęszczało 14 osób. Dalecka Teresa, tamże, s. 28, 31.

¹² *Zarys stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie w latach 1907–1932 oraz sprawozdanie za rok 1931 (XXV rok istnienia)*, Wilno 1932, s. 13. Taka katedra jednak nie powstała.

¹³ Tamże, s. 37. Prof. J. Kallenbach ubolewał jednak nad brakiem dostępu do literatury w Wilnie. Por. Starnawski Jerzy, dz. cyt., s. 76.

¹⁴ *Sprawozdanie ze stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk za rok 1931*, Wilno 1932, s. 65.

Najliczniejszą grupę członków TPN wywodzących się ze środowiska polonistyki USB stanowili profesorowie przybyli do Wilna z dużych ośrodków naukowych w Polsce (Warszawa, Kraków, Poznań, Lwów). Wśród nich przeważali historycy literatury, znawcy literatury romantycznej, głównie twórczości Adama Mickiewicza. Zdaniem Czesława Zgorzelskiego „w pewnym stopniu nadawało to już z góry kierunek zainteresowaniom naukowym polonistyki wileńskiej”, a tym samym nawiązywało do tradycji uniwersyteckiej z początku XIX wieku¹⁵. Wy-mowny jest fakt, że Władysław Mickiewicz, syn Wieszcza, jeszcze w sierpniu 1919 roku, przed oficjalnym reaktywowaniem uniwersytetu, otrzymał tytuł profesora honorowego historii literatury polskiej USB, natomiast w 1923 roku został też członkiem TPN¹⁶.

W kwietniu 1921 r. kierownictwo polonistyką objął prof. Stanisław Pigoń, który rozpoczął pracę dydaktyczną na USB od wykładu *Adam Mickiewicz*, wcześniej twórczością autora *Pana Tadeusza* oraz poezją filomacką zajmował się w Poznaniu¹⁷. W roku akademickim 1921/1922 prof. S. Pigoń został kierownikiem Katedry Nowszej Literatury Polskiej, natomiast przybyły z Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie prof. Kazimierz Kolbuszewski – Literatury Starszej¹⁸. Z nazwiskami tych dwóch profesorów wiąże się kolejny – jak twierdzi Czesław Zgorzelski – „w pełni ustabilizowany” okres funkcjonowania polonistyki w dziejach reaktywowanego USB¹⁹. Obaj profesorowie w opinii swoich wychowanków zasłużyli na ogromny szacunek i wdzięczność jako mą-

---

¹⁵ Zgorzelski Czesław, *Polonistyka i filologia klasyczna...*, s. 74.

¹⁶ List Władysława Mickiewicza do Władysława Zahorskiego z podziękowaniem za nadanie mu tytułu honorowego członka TPN z 1929 r. Lietuvos valstybės istorijos archyvas, F1135, ap. 8, b. 3, s. 252. W. Mickiewicz utrzymywał kontakty m.in. z pismem „Alma Mater Vilnensis” (1922–1935). Tak np. w 1925 r. na jego łamach został zamieszczony list syna wieszcza do redakcji (z. 3), a w 1932 r. – tekst jego przemówienia z okazji rocznicy wskrzeszenia uniwersytetu (z. 10). O tym zob. Warzecha Izabela, dz. cyt., s. 18–19.

¹⁷ Zgorzelski Czesław, *Mistrzowie i ich dzieła*, Kraków 1983, s. 32. W okresie wileńskim powstały następujące prace prof. S. Pigoń: *Z epoki Mickiewicza* (1922), *Głos sprzed wieku* (1924), *Z dawnego Wilna* (1929). Por. *Bibliografia Mickiewiczowska w polskiem czasopiśmiennictwie wileńskim z lat 1918–1928*. Zestawił Sienkiewicz Leon, Wilno 1929 [odbitka z nr 7 „Alma Mater Vilnensis”].

¹⁸ Tematy wykładów prof. K. Kolbuszewskiego podaje Dalecka Teresa, dz. cyt., s. 71.

¹⁹ Zgorzelski Czesław, *Polonistyka i filologia klasyczna...*, s. 75. Okres ten trwał do marca 1931 r., kiedy to prof. S. Pigoń podjął pracę na UJ. Do końca semestru jego seminarium w jego zastępstwie prowadził doc. Stanisław Cywiński.

drzy naukowcy i wychowawcy, osoby wymagające, ale sprawiedliwe i życzliwe wobec studentów²⁰.

Profesorowie K. Kolbuszewski i S. Pigoń oprócz pracy badawczej i dydaktycznej na uczelni udzielali się również jako popularyzatorzy nauki, współpracując m.in. z TPN. Członkami zwyczajnymi tej organizacji zostali odpowiednio w 1924 r. (K. Kolbuszewski) i 1926 r. (S. Pigoń), ale odczyty na posiedzeniach wygłaszali znacznie wcześniej, od 1921 r.²¹.

Spośród literaturoznawców z USB najwcześniej kontakt z TPN nawiązał docent Stanisław Cywiński, który został członkiem TPN jeszcze w 1911 r., rok po przyjeździe na stałe do Wilna. Zasłużył się on jako wykładowca na Wyższych Kursach Naukowych jeszcze w 1916 r.²². Przed 1922 r. studentkami polonistyki, które stały się członkami (dożywotnim i zwyczajnym) TPN, były Leokadia Niekraszówna i Janina Budkowska (zob. Aneks).

Etapy współpracy

1. Lata 1922–1931

O ściślejszej współpracy pomiędzy polonistami z USB (profesorami, doktorami, asystentami i studentami) a TPN można mówić dopiero od 1922 r., po likwidacji skutków działań wojennych i okresie stabilizacji w mieście i na terenie całej Wileńszczyzny. Po wyzwoleniu Wilna od bolszewików działalność naukowa uczelni powróciła do normy w roku akademickim 1922/1923²³. Polonistyka wileńska przeżywała wtedy drugi – po okresie wstępnego organizowania Studium Polonistycznego i

---

²⁰ Por. Zgorzelski Czesław, *Mistrzowie i ich dzieła*, s. 38–39 oraz Obiezińska Helena, *Jedno życie prywatne na tle życia narodu polskiego w wieku XX*, Bydgoszcz 1995, s. 72.

²¹ W 1921 r. prof. S. Pigoń wygłosił dwa odczyty: *Pierwiastki krytyczne w „Panu Tadeuszu”* (15 VI) oraz *Historiozofia młodego Mickiewicza* (15 VII). Prof. K. Kolbuszewski w 1922 r. wygłosił odczyt *Literatura krytyczna na emigracji w latach 1830–1850*. Dalecka Teresa, dz. cyt., s. 50–51, 73.

²² Cywiński Stanisław, *Kartki z pamiętnika (1914–1920)*, Wilno 1931, s. 25. Por. Dalecka Teresa, dz. cyt., s. 18. W 1913 r., na 31. odczytce, S. Cywiński przedstawił referat *Spirytualizm w filozofii współczesnej francuskiej i polskiej*, był to pierwszy referat z dziedziny filologii. *Zarys stanu i działalność...*, s. 13.

²³ Była to zasługa m.in. wsparcia finansowego ze strony ofiarodawców, wśród których był Marszałek Józef Piłsudski, od 1924 r. przesyłał na rzecz uczelni swoją pensję Naczelnika Państwa. Łossowski Piotr, dz. cyt., s. 238.

biblioteki (1919–1921) – etap swojego rozkwitu, który trwał do 1931 r. (do wyjazdu prof. S. Pigonia z Wilna).

Rok 1922 był bardzo ważny również dla TPN. W tym roku doszło do reorganizacji i zmiany statutu tej placówki, która – o czym już była mowa – rozpoczęła trzeci, jakościowo nowy, etap swojej działalności, między innymi dzięki wsparciu finansowemu z Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Magistratu m. Wilna (na remont placówki)²⁴. W tym okresie zaczęła ona zacieśniać kontakty z innymi instytucjami naukowymi (przede wszystkim z USB) i oświatowymi w samym Wilnie, na terenie całej Polski oraz za granicą. Profesorowie uniwersytetu uczestniczyli zarówno w działalności administracyjnej, jak i naukowej TPN. Od 1923 r. ta instytucja zaczęła wydawać kwartalnik naukowy poświęcony badaniom przeszłości ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego „Ateneum Wileńskie” (ukazywał się do 1928 r.).

Zgodnie z nowym statutem (przyjętym 19 lutego 1922 r.) i z myślą o usprawnieniu działalności naukowej powstały trzy wydziały naukowe TPN: I. Filologii, literatury i sztuki (od 1931 r. z sekcją historii sztuki); II. Nauk matematyczno-przyrodniczych i lekarskich; III. Historii, filozofii i nauk prawno-społecznych (od 1937 r. z sekcją historii najnowszej). Wydziały te korzystały z dość szerokiej autonomii, składały się wyłącznie z osób pracujących naukowo. Ich zadanie polegało na głównie na „opracowywaniu zagadnień naukowych i komunikowaniu wyników naukowych w postaci komunikatów i wydawaniu publikacji”²⁵.

Wydziały pracowały w poszczególnych latach z różną intensywnością. W latach 1922–1931 w ramach posiedzeń naukowych Wydziału I odbyło się 41 spotkań²⁶. Liczba członków tego wydziału TPN, składającego się głównie z pracowników i studentów Wydziału Humanistycznego USB, wynosiła średnio 20 osób. W 1927 r. było ich 15, w 1931 r. – 18, dziesięć lat po powstaniu, czyli w 1932 r., 23 osoby²⁷. Czynny udział w pracach TPN, głównie w posiedzeniach Wydziału I (odbywało

---

²⁴ Wsparcie finansowe wynosiło 6 tys. zł. *Sprawozdanie ze stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie za rok 1926*, Wilno 1927, s. 6.

²⁵ *Zarys stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie w latach 1907–1932 oraz sprawozdanie za rok 1931 (XXV rok istnienia)*, Wilno 1932, s. 9. W 1932 r. spośród 400 członków TPN 100 osób pracowało na polu nauki. Do tego czasu wydano 97 tomów publikacji (15 tys. stron).

²⁶ Jadcak Ryszard, dz. cyt., s. 155.

²⁷ Tamże, s. 156.

się ich 5–7 rocznie), był najpopularniejszą formą współpracy z tą placówką polonistów USB. W ramach posiedzeń odbywały się prelekcje, prezentacje swoich prac (analiz krytycznych, rozpraw, tzw. przyczynków) oraz dyskusje. W ciągu ponad 10 lat (1921–1931 r.) spośród historyków literatury najaktywniejszym prelegentem był prof. Stanisław Pigoń, wygłaszał średnio 3 odczyty rocznie. Jak już była mowa wcześniej, w swoich publikacjach naukowych oraz w pracy dydaktycznej zajmował się on problematyką literatury polskiej pierwszej połowy XIX wieku, przede wszystkim Mickiewiczem (mówiono o nim, że „myślał Mickiewiczem”²⁸) i dziejami Uniwersytetu Wileńskiego z okresu filomackiego i filareckiego oraz późniejszego. Tematyce Mickiewiczowskiej i szerzej – romantycznej był wierny do końca pobytu w Wilnie²⁹.

We wspomnianym okresie prof. S. Pigoń przygotowywał grunt do swoich prac edytorskich, które po latach zaowocowały wydaniem krytycznym *Dzieł wszystkich Mickiewicza* w tzw. serii „Sejmowej” oraz *Pana Tadeusza* (wydanie Biblioteki Narodowej). Zasadą profesora, „badacza o skrupulatności nieprzeciętnej” było przygotowanie studentów do rzetelnej analizy historycznoliterackiej³⁰. Został on też opiekunem powstałego w 1922 r. Koła Polonistów USB (dzięki niemu panowała tu „atmosfera filomacka”³¹) i jednym z inicjatorów Śród Literac-

---

²⁸ Wyka Kazimierz, *Stanisław Pigoń. Próba rekonstrukcji osobowości*, „Stanisław Pigoń. Człowiek i dzieło”. Praca zbiorowa pod red. Henryka Markiewicza, Marii Rydłowej, Tadeusza Ulewicza, Kraków 1972, s. 13. Za najważniejsze dzieło Mickiewicza uznawał on *Dziady*, które jego zdaniem stanowiły „kosmos polskiego romantyzmu”. W latach późniejszych zajmował się też twórczością J. Słowackiego, Z. Krasińskiego, C. K. Norwida, A. T. Towiańskiego. Nowak Zbigniew Jerzy, *Pigoń Stanisław*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. XXV, Wrocław–Warszawa–Kraków 1981, s. 208–215.

²⁹ Na ostatnim przed wyjazdem z Wilna posiedzeniu Wydziału I TPN prof. S. Pigoń przedstawił referat pt. *Orzeł i Kruk w Improwizacji Konrada* (24 I 1932). Pełny wykaz tytułów odczytów do 1931 r. włącznie zob. *Zarys stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie w latach 1907–1932 oraz sprawozdanie za rok 1931 (XXV rok istnienia)*, Wilno 1932.

³⁰ Prof. S. Pigoń uczył studentów niezwykle skrupulatności w gromadzeniu i opracowywaniu materiałów źródłowych, tym samym zasłużył sobie na miano twórcy szkoły edytorskiej. Por. Markiewicz Henryk, *Pożegnania*, Kraków 1992, s. 11 oraz Nowak Zbigniew Jerzy, tamże.

³¹ Bursztyńska Halina, *Humanistyka uniwersytecka w Wilnie w latach 1919–1929*, „Kultura międzywojennego Wilna. Materiały konferencji w Trokach (28–30 VI 1993)”, red. Anna Kieźuń, Białystok 1994, s. 69. Dzięki prof. S. Pigońowi członkowie Koła w 1920 r. wydali 3 numery miesięcznika „Hipogryf”, współredagowali pismo akademickie

kich w celi Konrada. Jako jedną z trzech „potężnych osobowości” na ówczesnej polonistyce zapamiętał prof. S. Pigionia w swoich wspomnieniach Czesław Miłosz³². Prawdopodobnie to profesor miał wpływ na decyzję studentów polonistyki o zostaniu członkami TPN i uczestniczeniu w posiedzeniach Wydziału I. Dotyczy to z całą pewnością Wandy Achremowiczowej aktywnej uczestniczki Koła Polonistów USB, poetki zamieszczającej swoje wiersze w piśmie „Alma Mater Vilnensis”, wychowanki prof. S. Pigionia. Oprócz niej przed 1932 r. członkami TPN stało się pięcioro innych studentów (zob. Aneks). Wychowanką tegoż profesora była też asystent Maria Dunajówna³³.

Niektóre z prezentowanych podczas posiedzeń Wydziału I prac były wydawane w serii „Rozprawy i Materiały Wydziału I TPN” (w latach 1924–1939 ukazało się 10 tomów). W tej serii wydawano prace badawcze nie tylko w języku polskim (np. rozprawy doktorskie³⁴), ale też w językach niemieckim i francuskim, z takich dziedzin jak: literatura polska, antyczna, językoznawstwo, etnografii. Nakładem Wydziału I w tym okresie ukazały się drukiem również dzieła literackie z epoki romantyzmu wydane z rękopisów z komentarzami. Można tu wymienić np. *Podróż mojego życia: urywki wspomnień i zapiski do pamiętnika 1801–1842* Seweryna Goszczyńskiego (1924) z komentarzami prof. S. Pigionia czy dramat J. Słowackiego *Samuel Zborowski* (1928) z komentarzami doc. S. Cywińskiego (odczyt na ten temat wygłosił on na posiedzeniu Wydziału I 5 maja 1928 r.). Spośród młodych adeptów nauki taką pracę na swoim koncie miała Maria Dunajówna, która w 1929 r. opracowała rękopis dziennika Tomasza Zana (*Z wygnania: dziennik z lat 1824–1832*).

Spośród językoznawców we wspomnianym okresie najaktywniejszym prelegentem był indoeuropeista i sławista prof. Jan Otrębski (za-

---

„Alma Mater Vilnensis” (wydawane przez Zrzeszenie Kół Naukowych USB), a 5 z nich – skorzystało z możliwości wydania swoich rozpraw doktorskich, obronionych na USB, w serii „Biblioteka Prac Polonistycznych” (3 spośród tych osób: H. Jabłońska-Turska, H. Hleb-Koszańska i W. Charkiewicz należeli do TPN).

³² Franaszek Andrzej, *Miłosz. Biografia*, Kraków 2011, s. 105. Dwaj inni wymienieni przez niego profesorowie Wydziału Humanistycznego – to Manfred Kridl i Marian Zdziechowski.

³³ Dalecka Teresa, dz. cyt., s. 55 oraz Jerzy Starnawski, dz. cyt., s. 118.

³⁴ Przykładem rozprawy doktorskiej wydanej w serii „Rozprawy i Materiały Wydziału I TPN” jest praca Marii Dunajówny *Tomasz Zan: lata uniwersyteckie 1815–1824* (1933, zeszyt 1), której promotorem był prof. Manfred Kridl.

trudniony na USB od 1921 r., w latach 1931–1934 był dziekanem Wydziału Humanistycznego³⁵), opiekun naukowy sekcji językoznawczej Koła Polonistów USB (powstałej wiosną 1926 r.), który na posiedzeniach Wydziału I TPN wygłaszał po 3–4 odczyty rocznie, m.in. z dziedziny etymologii polskiej (np. *Z dziejów polskich wyrazów* (1926), *Etymologia wyrazu „niewiasta”* (1927) czy *O pochodzeniu wyrazu „tydzień”* (1928)³⁶. Przewodniczącą tej sekcji i również aktywną uczestniczką posiedzeń (ale dopiero od 1933 r.) była Halina Jabłońska-Turka³⁷. W 1924 r. członkiem zwyczajnym TPN został językoznawca dialektolog Olgierd Chomiński, który w roku akademickim 1922/1923 pełnił funkcję zastępcy profesora filologii słowiańskiej³⁸. Dwa lata później do grona członków zwyczajnym TPN dołączyły się 3 asystentki: Maria Dunajówna, Aleksandra Kijuciówna i Helena Hleb-Koszańska (zob. Aneks).

Jeszcze jedną formą współpracy polonistów USB z TPN w tym okresie było przekazywanie w darze dla biblioteki TPN książek pochodzących ze zbiorów prywatnych polonistów. Tak np. w 1927 r. student Walerian Charkiewicz ofiarował 5 publikacji, a prof. S. Pigoń – 21 książek, a także kilka druków pamiątkowych związanych z Adamem Mickiewiczem (np. jego bilety wizytowe jako profesora Collège de France i bibliotekarza Arsenału w Paryżu) z myślą o wyposażeniu osobnej sali w Muzeum TPN na zbiory dotyczące humanistyki³⁹.

2. Lata 1932–1939

Drugi etap rozwoju polonistyki na USB – to lata 1932–1939, który upływał pod znakiem upowszechniania się nowych tendencji i kierunków metodologicznych, był to okres „ścierania się metod badawczych profesorów Manfrieda Kridla i Konrada Górskiego”, pracujących wcześniej na

---

³⁵ Safarewicz Jan, *Jan Szczepan Otrębski*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. XXV, Wrocław 1979, s. 623–624. Zob. też Dawlewicz Mirosław, *Listy Jana Otrębskiego do Jana Łosia z lat 1921–1928*, „Prace Filologiczne”, tom LXIX, s. 61.

³⁶ *Zarys stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie w latach 1907–1932 oraz sprawozdanie za rok 1931 (XXV rok istnienia)*, Wilno 1932, s. 18–21.

³⁷ Dalecka Teresa, dz. cyt., s. 159.

³⁸ W latach 30. prof. O. Chomiński prowadził seminarium języka polskiego. Teresa Dalecka, dz. cyt., s. 9.

³⁹ *Sprawozdanie ze stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie za rok 1927*, Wilno 1928, s. 19.

Uniwersytecie Warszawskim⁴⁰. Zainteresowania naukowe prof. K. Górskiego były niezwykle szerokie, obejmowały one całość literatury polskiej od doby staropolskiej po twórczość Jana Kasprowicza i Stefana Żeromskiego oraz innych twórców przełomu XIX i XX wieku. Podobnie jak prof. S. Pięgoń pozostawał on wierny metodzie filologiczno-historycznej analizy utworów literackich. W dwudziestoleciu międzywojennym zajmowała go literatura w szerokim ujęciu, na tle prądów umysłowych, później zaczął on koncentrować swoje badania na „językowym materiale literatury jako twórczości artystycznej”, co zaowocowało z czasem powstaniem 11-tomowego *Słownika języka Adama Mickiewicza*⁴¹. Czesław Zgorzelski w ten sposób wspominał swojego mentora:

„Szerokość horyzontów myśli, rozległa erudycja w zakresie literatur europejskich, a zwłaszcza wielka, rzadko spotykana kultura literacka Profesora sprawiały, że jego wykłady i seminaria stwarzały młodzieży doskonałą okazję do ugruntowania własnego spojrzenia na świat i sztukę. Były wzorem krytycznej rozwagi i głębszego rozumienia dzieł poezji”⁴².

W Wilnie powstała monografia źródłowa prof. K. Górskiego *Stanisław Krzemiński: człowiek i pisarz*, która została wydana w serii „Rozprawy i Materiały Wydziału I” (1936). Fragmenty tej rozprawy przedstawił on na posiedzeniu Wydziału I TPN 8 czerwca 1936 r. Członkiem zwyczajnym TPN, aktywnym uczestnikiem posiedzeń Wydziału I prof. K. Górski został rok wcześniej, w 1935 r. Podczas ostatniego w dziejach TPN walnego zgromadzenia (19 czerwca 1939) wygłosił on odczyt poświęcony pamięci zmarłego profesora Mariana Zdziechowskiego.

Z kolei profesor Manfred Kridl zasłynął w Wilnie nie tylko jako autor kilku podręcznikowych i naukowych syntez (polemicznych wobec ustaleń profesorów S. Pięgonia i K. Górskiego), ale też jako rzecznik nowoczesnych badań literackich, promujących interpretację utworów jako dzieł sztuki, przy pomocy tzw. metody integralnej⁴³. Swoje propozycje metodologiczne, bliskie założeniami strukturalizmu czeskiego przedstawił on w wydanej w 1936 roku w Wilnie książce *Wstęp do badań literackich*. Członkiem zwyczajnym TPN prof. M. Kridl został zaraz po przyjeździe

---

⁴⁰ Dalecka Teresa, dz. cyt., s. 10.

⁴¹ Markiewicz Henryk, dz. cyt., s. 29.

⁴² Tamże, s. 76.

⁴³ Prof. M. Kridl był zwolennikiem koncepcji fikcji literackiej jako konstruktywnego elementu utworu, z wyraźnym podziałem tekstu na treść i formę. O tym zob. Warzecha Izabela, dz. cyt., s. 45. Por. Dalecka Teresa, dz. cyt., s. 77–78.

do Wilna, w 1932 r. Od początku stał się, obok doc. Stanisława Cywińskiego (słynął on w tym okresie przede wszystkim jako norwidolog), najaktywniejszym uczestnikiem posiedzeń Wydziału I, który wtedy liczył wtedy 23 osoby. Posiedzenia odbywały się w pomieszczeniach dziekanatu Wydziału Sztuki (od 1932 r.), a później, od 16 grudnia 1933 r. – w lokalu Seminarium Polonistycznego (ul. Zamkowa 11)⁴⁴.

Prof. M. Kridl był promotorem rozprawy doktorskiej asystentki w Katedrze Historii Literatury Polskiej Marii Dunajówny pt. *Tomasz Zan. Lata uniwersyteckie 1815–1824*, która została wydana w serii „Rozprawy i Materiały Wydziału I TPN” (Wilno 1933), a obroniona – w 1934 r.⁴⁵. M. Dunajówna została członkiem zwyczajnym TPN jeszcze w 1926 r., prawdopodobnie za namową prof. S. Pigionia. Ale aktywnie włączyła się do udziału w posiedzeniach Wydziału I dopiero w latach 30., jak można przypuścić, za sprawą promotora prof. M. Kridla. Wygłosiła ona m.in. referaty na temat: *Twórczość literacka Tomasza Zana w Uniwersytecie* (13 maja 1933) oraz *Ze studiów nad techniką powieściową Józefa Korzeniowskiego* (10 grudnia 1937). W 1938 r. nakładem Wydziału I TPN ukazała się jej kolejna książka pt. *Budowa ramowa opowiadań i powieści Józefa Korzeniowskiego*⁴⁶.

Spośród językoznawców w tym okresie nadal bardzo aktywny udział w posiedzeniach Wydziału I brał prof. Jan Otrębski. W 1934 r. wygłosił referat *Imiennictwo słowiańskie* (31 października) oraz memoriał na temat nowej pisowni, który miał być odczytany na zebraniu zorganizowanym przez PAU w Krakowie (3 grudnia)⁴⁷. W latach 30. zaczął prowadzić badania nad związkami pomiędzy językiem litewskim a językami słowiańskimi⁴⁸.

Językoznawca slawista Erwin Koschmieder, zatrudniony na Wydziale Humanistycznym USB od jesieni 1930 r., a w 1935 r. mianowany profesorem zwyczajnym Katedry Filologii Słowiańskiej, został człon-

---

⁴⁴ Jadcak Ryszard, dz. cyt., s. 156, 158. Autor podaje pełny wykaz tytułów odczytów wygłoszonych w latach 1932–1939, powstały na podstawie rękopisu protokołów. Tytuły te niekiedy różnią od tych, które były podawane w *Sprawozdaniach*.

⁴⁵ Dalecka Teresa, dz. cyt., s. 92.

⁴⁶ Jadcak Ryszard, dz. cyt., s. 158, 160.

⁴⁷ Tamże, s. 159. Por. *Sprawozdanie ze stanu i działalności TPN w Wilnie za 1934 rok*, Wilno 1935.

⁴⁸ Dawlewicz Mirosław, tamże.

kiem zwyczajnym TPN w 1933 r.⁴⁹. W tym roku wygłosił m.in. referat pt. *Z aspektologii języków słowiańskich* (6 maja), a w 1935 r. pt. *Końcówki -ach, -ami, -am* (18 grudnia). Na 21. posiedzeniu, 1 VI 1937 r. wystąpił z dezyderatami dotyczącymi finansowania przez TPN pracy nad bibliografią językoznawczą⁵⁰. W serii „Rozprawy i Materiały Wydziału I TPN” w 1934 r. została wydana jego rozprawa *Nauka o aspektach czasownika polskiego w zarysie: Próba syntezy* (tom 5).

Do działalności w TPN została zaangażowana również uczennica profesorów Jana Otrębskiego i Olgierda Chomińskiego, Halina Jabłońska-Turska, która rozpoczęła pracę na Wydziale Humanistycznym jako młoda asystentka w 1924 r.⁵¹. Została ona członkiem zwyczajnym TPN w 1933 r. W 1935 r. na posiedzeniu I Wydziału TPN wygłosiła referat *Wyspy języka polskiego na Wileńszczyźnie (Wileńskie, Kowieńskie, Dyneburskie)* (2 marca).

Ponieważ frekwencja na posiedzeniach Wydziału I była nieduża (uczestniczyło w nich 9–16 osób), mniej więcej od 1935 r. wprowadzono zwyczaj zapraszania osób niebędących członkami Wydziału. Najwięcej, bo aż 40 osób, głównie gości, obecnych było na posiedzeniu w dn. 10 stycznia 1936 r.⁵². Najaktywniejszym gościem posiedzeń był Czesław Zgorzelski, który niejednokrotnie brał udział w dyskusjach, a także wygłaszał referaty. Spośród kobiet, które gościnnie brały udział w posiedzeniach, najaktywniejsza była Maria Rzewuska, uczennica prof. M. Kridla. Najwięcej referentów, młodszych pracowników naukowych, którzy formalnie nie należeli do TPN, było w 1937 r.⁵³

Oprócz już wymienionych nazwisk wykładowców Wydziału Humanistycznego USB, którzy prowadzili zajęcia polonistyczne (literaturo-

---

⁴⁹ Ilgiewicz Henryka, *Ślązak – profesor Erwin Koschmieder (1895–1977) w Wilnie*, referat wygłoszony podczas międzynarodowej konferencji naukowej „Między Śląskiem a Wileńszczyzną” na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach (22–23 IX 2016 r.) [w druku]. Pragniemy bardzo serdecznie podziękować autorce za jego udostępnienie. O kontaktach prof. E. Koschmiedera z polonistami zob. Dalecka Teresa, dz. cyt., s. 80, 115. Był on m.in. w latach 30. kierownikiem Katedry Języka Polskiego W 1932 r. razem z prof. J. Otrębskim wchodził w skład Komisji Polonistycznej w sprawie przyjęcia prof. Kridla na stanowisko profesora zwyczajnego.

⁵⁰ Jadcak Ryszard, dz. cyt., s. 159–160.

⁵¹ Friedelówna Teresa, *Halina Turska – starszy asystent USB w Wilnie – profesor UMK w Toruniu*, „Magazyn Wileński”, 1992, nr 20, s. 20.

⁵² *Sprawozdanie ze stanu i działalności...*, Wilno 1937, s. 159.

⁵³ Jadcak Ryszard, dz. cyt., s. 160.

znawcze i językoznawcze), niewątpliwie ważną rolę w kształtowaniu zainteresowań i poglądów młodzieży odegrał humanista o renomie europejskiej, profesor zwyczajny historii literatury powszechnej Marian Zdziechowski (1861–1938), w latach 1921/1922 dziekan Wydziału Humanistycznego, w latach 1925/1926 – rektor USB. Był on członkiem dożywotnim (od 1912 r.) i honorowym (od 1931 r.) TPN, należał do Zarządu, pełnił też od 1931 r. funkcję prezesa Wydziału I. Czesław Zgorzelski wspominał:

„Jego wielki autorytet naukowy i moralny jako uczonego o szerokich horyzontach europejskich, a także jako pisarza odważnie wskazującego na przejawy zagrażające katastrofą współczesnej kulturze świata – sprawiał, iż wykłady jego miały dla młodzieży i dla całego środowiska wileńskiego znaczenie szczególne”⁵⁴.

Prof. M. Zdziechowski miał wpływ na ukształtowanie się osobowości i zainteresowań badawczych nie tylko cytowanego powyżej Cz. Zgorzelskiego, ale też np. Haliny Jabłońskiej-Turskiej⁵⁵. Jego zajęcia bardzo cenili sobie również ówczesny student prawa Czesław Miłosz⁵⁶.

W omawianym okresie poloniści USB kontynuowali tradycję przekazywania książek z księgozbiorów prywatnych na rzecz biblioteki TPN. Tak np. w 1933 r. 1 publikację przekazała studentka Helena Hleb-Koszańska, 5 – doc. S. Cywiński i aż 65 – student Walerian Charkiewicz⁵⁷. Ten ostatni ofiarodawca był niezwykle hojny również w latach późniejszych: w 1934 r. przekazał na rzecz biblioteki TPN 80 książek, a w 1938 – aż 300⁵⁸.

Ostatnie lata działalności Uniwersytetu Stefana Batorego i Towarzystwa Przyjaciół Nauk

Rok 1938 był ostatnim „normalnym” rokiem działalności TPN, odbyły się wtedy 3 posiedzenia naukowe. TPN prowadziło w miarę normalną działalność w ciągu pierwszych ośmiu miesięcy 1939 r., korzystając m.in.

---

⁵⁴ Zgorzelski Czesław, *Polonistyka i filologia klasyczna...*, s. 75.

⁵⁵ Friedelówna Teresa, dz. cyt., s. 20.

⁵⁶ Franaszek Andrzej, tamże, s. 105.

⁵⁷ *Sprawozdanie ze stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie za rok 1932 (XXVI rok istnienia)*, Wilno 1933, s. 9–10.

⁵⁸ *Sprawozdanie ze stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie za rok 1938*, Wilno 1939, s. 13.

z pomocy Dyrekcji Funduszu Kultury Narodowej, a także wsparcia społeczeństwa polskiego⁵⁹. Członkowie Wydziału I zebrali się tylko raz, 23 lutego, było to 73. posiedzenie. Spośród prac filologicznych w tym roku opublikowana została praca prof. Jan Otrębskiego w jęz. niemieckim *Indogermanische Forschungen* (w serii „Rozprawy i Materiały I Wydziału TPN”). Wydział I liczył wtedy 44 osoby, z czego 10 było polonistami. 19 czerwca 1939 r. odbyło się ostatnie, 31. walne zgromadzenie TPN, natomiast ostatnie posiedzenie Zarządu (728. z kolei) – 13 września 1939 r.

Próby wznowienia działalności TPN, podejmowane u władz najpierw sowieckich, a potem litewskich (od 1 grudnia 1939 do czerwca 1940), nie odniosły skutku. Na mocy decyzji Wydziału Kultury Ludowego Ministerstwa Oświaty w Kownie z dn. 5 sierpnia 1940 r. majątek TPN został przekazany pod opiekę Państwowego Muzeum Kultury w Kownie, a następnie na zlecenie Departamentu Kultury Ludowego Komisarza Oświaty z września tegoż roku zbiory biblioteczne, w tym rękopisy, zostały przekazane na rzecz Instytutu Lituanistyki, kierowanego przez Vincasa Krevė-Mickevičiusa (1882–1954). Od 4 grudnia 1940 r. TPN i jego zbiory otrzymały nazwę II Biblioteki i Muzeum Lituanistyki dla odróżnienia od Biblioteki Litewskiego Towarzystwa Naukowego (I Biblioteki), Biblioteki Żydowskiego Instytutu Naukowego (III Biblioteki) oraz Biblioteki Wróblewskich, która stała się Biblioteką Centralną Instytutu. W 1940 r. nie ukazała się drukiem już żadna publikacja TPN, ale muzeum było odwiedzane (w ciągu roku zwiedziło je 2 227 osób)⁶⁰.

1 kwietnia 1944 r. Instytut Lituanistyki przekształcono w Litewską Akademię Nauk, w której planowano m.in. utworzyć Instytut Kultury Polskiej na bazie dawnego TPN i z wykorzystaniem potencjału naukowego osób pracujących wcześniej na USB. Plan ten nie został jednak zrealizowany.

Działalność USB została przerwana 28 października 1939 r., po tym, gdy do Wilna – na mocy układu z ZSRR – wkroczyli Litwini. Personel pracował jeszcze do 15 grudnia 1939 r. Większość profesorów polonistyki, należących do TPN opuściło Wilno, niektórzy nie zdążyli tego zrobić,

---

⁵⁹ Jadcak Ryszard, tamże, s. 161. Autor podaje też nazwiska wszystkich członków Wydziału I w 1939 r.

⁶⁰ Tamże, s. 164. Por. Kościałkowski Stanisław, *Towarzystwo Przyjaciół Nauk*, „Pamiętnik Wileński”, Londyn–Łomianki 2010, s. 355–356. Por. Ilgiewicz Henryka, *Societates Academicae Vilnenses...*, s. 421–441.

dlatego zostali aresztowani przez NKWD i zmarli później na zesłaniu (np. doc. S. Cywiński zmarł w 1941 r. w łagrze w Kirowie, miejsce jego pochówku nie jest znane⁶¹). Pozostał tu przez jakiś czas prof. K. Górski, który prowadził wykłady i seminaria w warunkach konspiracyjnych⁶². Do 1946 r. Wilnie pozostała też Halina Jabłońska-Turska⁶³.

Profesorowie dawnego Wydziału Humanistycznego USB kontynuowali pracę w różnych ośrodkach naukowych w Polsce: w Krakowie, Warszawie, Toruniu, Lublinie, znaleźli się oni w czołówce najwybitniejszych uczonych polskich. Byli też wychowawcami młodszej generacji badaczy języka polskiego i literatury oraz osób zasłużonych dla historii i kultury polskiej. Tak np. prof. Stanisław Pigoń był w Krakowie wychowawcą Karola Wojtyły, który po śmierci profesora prowadził kondukt pogrzebowy na cmentarzu Rakowickim oraz wygłosił w kościele św. Anny kazanie ku czci zmarłego⁶⁴.

Wnioski

Współpraca pomiędzy USB a TPN, dwiema instytucjami, które wykreowały Wilno na ważny ośrodek polskiego życia naukowego w okresie międzywojennym⁶⁵, została nawiązana jeszcze jesienią 1919 r. za sprawą prof. J. Kallenbacha, ale o ściślejszych kontaktach obu placówek można mówić dopiero od 1922 r. Członkami honorowymi i zwyczajnymi TPN było ogółem 21 polonistów i szerzej – filologów z Wydziału Humanistycznego USB. Współpraca trwała 17 lat, została przerwana w 1939 r., po zamknięciu uczelni, która pozostawiła jednak podwójne dziedzictwo: pisane (ściśle naukowe) i niepisane oraz etos zakodowany w ludziach – w społeczności akademickiej i jej wychowankach⁶⁶. Poloniści kontynuowali pracę w innych placówkach naukowych w kraju (np. na Uniwersytecie Ja-

---

⁶¹ Kryszewska Julia, *Suplement do biografii St. Cywińskiego*, „Wileńskie Rozmaitości”, 1996, nr 5 (wrzesień–październik), s. 6, 16.

⁶² Zgorzelski Czesław, *Polonistyka i filologia klasyczna...*, s. 79.

⁶³ Friedelówna Teresa, tamże.

⁶⁴ Nowak Zbigniew Jerzy, dz. cyt., s. 213.

⁶⁵ Kijas Artur, *Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie w latach 1918–1939*, „Wilno i Kresy Północno-Wschodnie. Materiały II Międzynarodowej Konferencji w Białymstoku 14–17 IX 1994 r. w czterech tomach, t. II. Kultura i trwanie”, red. Elżbieta Felisiak i Alicja Kisielewska, Białystok 1996, s. 297.

⁶⁶ Sławińska Irena, *Uniwersytet Stefana Batorego wszechnicza otwarta i europejska*, „Z dziejów Almae Matris Vilnensis...”, s. 247.

giellońskim (prof. S. Pigoń), Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (prof. K. Górski) oraz za granicą (prof. Manfred Kridl – w Columbia University w Nowym Jorku). Niektórzy pracownicy naukowcy USB, byli członkowie TPN w Wilnie, ponieśli śmierć podczas II wojny światowej (prof. K. Kolbuszewski został w 1943 r. zamordowany w obozie koncentracyjnym w Majdanku). Tylko nieliczni, tak jak np. Jan Otrębski mieli możliwość kontynuacji pracy na uczelni w nowych warunkach politycznych (był w latach 1940–1944 profesorem języka polskiego i filologii klasycznej na litewskim Uniwersytecie Wileńskim)⁶⁷.

W 1940 r. przestało istnieć Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie, jego majątek został znacjonalizowany. Smutny los spotkał również jego członków (np. S. Kościałkowski w 1941 r. został deportowany do obozu sowieckiego na Uralu).

Spadkobiercą polskiego dziedzictwa naukowego z dwudziestolecia międzywojennego na obecnym Uniwersytecie Wileńskim jest działające od 1993 r. Centrum Polonistyczne (do 2007 r. – pod nazwą Katedra Filologii Polskiej). Jego pracownicy są członkami Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy, co można traktować jako kontynuację tradycji współpracy pomiędzy dawnym Uniwersytetem Stefana Batorego i Towarzystwem Przyjaciół Nauk w Wilnie.

Aneks. Biogramy wykładowców, absolwentów i studentów Uniwersytetu Stefana Batorego, którzy byli członkami Towarzystwa Przyjaciół w Wilnie

I. Profesorowie i docenci

- 1. Józef Henryk Kallenbach (1861–1929)** – historyk literatury po studiach w Krakowie, Lipsku i Monachium, profesor historii literatury na uniwersytetach we Lwowie, Krakowie i Warszawie, prof. zwyczajny USB (1919–1920), pierwszy dziekan Wydziału Humanistycznego, doktor *honoris causa* USB (1927), członek honorowy TPN od 1919 r.⁶⁸.

---

⁶⁷ Dawlewicz Mirosław, tamże. Prof. Jan Otrębski przeniósł się do Poznania w 1945 r., objął tu kierownictwo w Katedrze Filologii Słowiańskiej, dwa lata później – Katedrze Filologii Bałtyckiej. Jest autorem 3-tomowej *Gramatyki języka litewskiego*, która doczekała się trzech wydań (1956, 1958, 1965).

⁶⁸ Szerzej o nim: Spytkowski Józef, *Kallenbach Józef*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. XI, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964–1965, s. 490–493.

2. **Kazimierz Tadeusz Kolbuszewski (1881–1943)** – polonista i germanista, historyk literatury, wychowanek prof. J. Kallenbacha, profesor historii literatury, kierownik Katedry Polskiej Literatury Dawnej na USB (1922–1932), w latach 1924–1926 – dziekan Wydziału Humanistycznego, członek zwyczajny TPN od 1924 r.⁶⁹.
3. **Stanisław Pigoń (1885–1968)** – historyk literatury, edytor, profesor literatury polskiej na USB w latach 1921–1931, w l. 1926–1928 – rektor, 1928–1930 – prorektor uczelni; członek zwyczajny TPN od 1926 r., od 1927 r. – sekretarz Wydziału I⁷⁰.
4. **Manfred Edward Robert Kridl (1885–1957)** – historyk i teoretyk literatury, profesor literatury polskiej na USB w l. 1932–1939, został przyjęty na członka Wydziału I TPN w 1932 r., w 1935 r. wybrany na wiceprezesa (pełnił tę funkcję do początku 1937 r.)⁷¹.
5. **Konrad Górski (1895–1990)** – historyk literatury, niezwykle wszechstronny (od literatury renesansowej do Młodej Polski), zaczął od badania wpływu prądów umysłowych z przełomu XIX i XX w., profesor literatury polskiej na USB w l. 1934–1939 r., od 1935 r. członek Wydziału I TPN⁷².
6. **Erwin Koschmieder (1896–1977)** – ur. na Śląsku, językoznawca, profesor nadzwyczajny USB w l. 1930–1939, zwyczajny – od 1935 r., członek zwyczajny TPN od 1933 r.⁷³.
7. **Jan Szczepan Otrębski (1889–1971)** – językoznawca, w l. 1921–1924 zastępca profesora, 1924–1939 – profesor językoznawca i filologii sanskryckiej na USB, w l. 1931–1934 – dziekan Wydziału Humanistycznego, członek zwyczajny TPN od 1926 r. W l. 1940–

---

⁶⁹ Szerzej o nim: Piszczykowski Mieczysław, *Kolbuszewski Kazimierz Tadeusz*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. XIII/1–4, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 56–59.

⁷⁰ Szerzej o nim: Nowak Zbigniew Jerzy, *Pigoń Stanisław*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. XXV, Wrocław–Warszawa–Kraków 1981, s. 208–215. Por. *Sprawozdanie ze stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk za 1927 rok*, Wilno 1928, s. 8.

⁷¹ Rzewuska Maria, *Kridl Manfred Edward Robert*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. XV/1–4, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 306–307.

⁷² *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej, t. I. Wileński słownik biograficzny*, wydanie drugie poszerzone, Bydgoszcz 2008, s. 93.

⁷³ Ilgiewicz Henryka, *Ślązak – profesor Erwin Koschmieder (1895–1977) w Wilnie*, referat wygłoszony podczas międzynarodowej konferencji naukowej „Między Śląskiem a Wileńszczyzną” na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach (22–23 IX 2016 r.) [w druku].

1944 – profesor języka polskiego i filologii klasycznej na litewskim Uniwersytecie Wileńskim. Od 1945 r. związany z UAM⁷⁴.

8. **Olgierd Chomiński (1884–1943)** – językoznawca dialektolog urodzony w Szawlach, w latach 1921–1939 zastępca prof. filozofii słowiańskiej na USB, autor *Mapy obszaru językowego litewskiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (1939), członek zwyczajny TPN od 1924 r.⁷⁵.
9. **Stanisław Cywiński (1888–1941)** – pedagog, publicysta, historyk literatury, ur. w Mohylewie, absolwent UJ, od 1910 r. mieszkał na stałe w Wilnie. W 1924 r. na USB uzyskał stopień dra nauk filozoficznych (na podstawie rozprawy o C. K. Norwidzie napisanej pod kierunkiem naukowym prof. S. Pigionia), został zatrudniony jako docent; w 1928 r. uzyskał habilitację. Członek zwyczajny TPN od 1911 r.; był sekretarzem Wydziału I TPN do I 1937 r.⁷⁶.

II. Absolwentki, które zostały zatrudnione na uczelni

1. **Maria Dunajówna (1900–1979)** – ur. w Wilnie, magister filozofii – od 1927 r., od 1927 r. – młodszy asystent i bibliotekarka Seminarium Polonistycznego, później starszy kustosz biblioteki USB, członek zwyczajny TPN od 1926 r. W 1937 r. została sekretarzem Wydziału I (zastąpiła doc. S. Cywińskiego). Historyk literatury, dr nauk humanistycznych, po wojnie związana z UMK⁷⁷.
2. **Halina Jabłońska-Turska (1901–1979)** – ur. w Irkucku, absolwentka filologii polskiej i słowiańskiej, asystentka Seminarium Sławistycznego, od 1922 r. prowadziła zajęcia z języka polskiego.

---

⁷⁴ Safarewicz Jan, *Otrębski Jan Szczepan*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. XXV, Wrocław 1979, s. 623–624; Sabaliauskas Algirdas, *Janas Otrębskis ir Vilnius*, „Vilniaus kultūrinis gyvenimas 1900–1940”, oprac. Lapinskienė Alma, s. 181–187; Dawlewicz Mirosław, dz. cyt., s. 59–73.

⁷⁵ *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej, t. I. Wileński słownik biograficzny*, wydanie drugie poszerzone, Bydgoszcz 2008, s. 52.

⁷⁶ *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej, t. II. Literatura Ziemi Wileńskiej od XVI w. do 1945 r.*, oprac. Jackiewicz Mieczysław, Bydgoszcz 2004, s. 52–53 oraz Kryszewska Julia, *Suplement do biografii St. Cywińskiego*, „Wileńskie Rozmaitości”, 1996, nr 5 (wrzesień–październik), s. 6, 16. S. Cywiński był jedynym polonistą, który się habilitował na USB w ciągu 20 lat. Sławińska Irena, *Uniwersytet Stefana Batorego wszechznica otwarta i europejska*, „Z dziejów Almae Matris Vilnensis...”, s. 249–250.

⁷⁷ *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Nauka i uczeni na Ziemi Wileńskiej od XVI w. do 1945 r.*, oprac. Jackiewicz Mieczysław, Bydgoszcz 2010, s. 93.

Członek zwyczajny TPN od 1932 r. Po wojnie związana z UMK, gdzie habilitowała się w 1949 r.⁷⁸.

3. **Aleksandra Kijuciówna (1894–1935)** – ur. w Lidzie, nauczycielka jęz. francuskiego i łaciny, była członkiem czynnym Seminarium Polonistycznym prof. J. Kallenbacha, młodszą asystentką przy Seminarium Literatury Polskiej (1921–1923), członkiem zwyczajnym TPN od 1926. W 1933 r. otrzymała dyplom mgr filologii francuskiej, zmarła nagle w 1935 r.⁷⁹.
4. **Helena Hleb-Koszańska (1903–1983)** – ur. w Borysówce, mgr polonistyki (1931), członek zwyczajny TPN od 1926; dr filozofii, stypendystka Fundacji Kultury Naukowej, równolegle z polonistyką studiowała w Konserwatorium Wileńskim (fortepian), występowała z recitalami, w l. 1928–1939 była kierowniczką Działu Książki w bibliotece USB, wojnę spędziła w Wilnie, repatriowała w 1947 r., od 1955 r. była docentem Uniwersytetu Warszawskiego, od 1957 r. – zastępcą dyrektora Biblioteki Narodowej w Warszawie⁸⁰.

III. Studenci i absolwenci USB

1. **Irena Chmielewska** (ur. 1905) – z Kowna, mgr polonistyki (1932), członek zwyczajny TPN od 1926 r.⁸¹.
2. **Adalberta Dąbrowska-Jacynowa** (ur. 1902) – z Wilna, mgr polonistyki (1932), członek zwyczajny w TPN od 1924 r.⁸².
3. **Janina Dziedziulówna-Jackiewiczowa** (ur. 1902) – z Pińska, mgr polonistyki (1938), członek zwyczajny w TPN od 1931 r.⁸³.
4. **Wanda Nowodworska-Achremowiczowa** (1901–1974) – z Gudel w pow. oszmiańskim, magistrantka prof. S. Pigionia, mgr polonistyki od 1930 r., poetka (drukowała wiersze m.in. w piśmie „Alma Mater Vilnensis”), nauczycielka szkół średnich w Wilnie (gimnazjów E. Orzeszkowej i SS Nazaretanek, Liceum im. Śnia-

---

⁷⁸ Friedelówna Teresa, *Halina Turska – starszy asystent USB w Wilnie – profesor UMK w Toruniu*, „Magazyn Wileński”, 1992, nr 20, s. 20.

⁷⁹ Dalecka Teresa, tamże, s. 32–33.

⁸⁰ Jakowska Krystyna, *Z dziejów Almae...*, Cz. III. *Wychowankowie USB. Biogramy i autobiogramy*, s. 343; Dalecka Teresa, dz. cyt., s. 143.

⁸¹ Dalecka Teresa, dz. cyt., s. 186.

⁸² Tamże.

⁸³ Tamże.

deckich), członek zwyczajny w TPN od 1926 r. W latach 1941–1942 wykładała na kompletach konspiracyjnych. Po wojnie pracowała jako nauczycielka w Toruniu i Lublinie, od 1950 r. była asystentką na KUL-u⁸⁴.

5. **Leokadia Niekraszówna** (ur.?) – studentka polonistyki od 1921 r., dożywotni członek TPN od 1921 r. (brak na liście absolwentów).
6. **Janina Budkowska** (ur. 1899) – z Dyneburga, wstąpiła na polonistykę w 1921 r., mgr polonistyki od 1932 r., dr filozofii (na podstawie pracy: *Rytmika Cypriana Norwida*, pierwsza prezeska Koła Polonistów (1921/1922), członek zwyczajny TPN od 1921 r. Po repatriacji znalazła się na UMK, wspólnie z prof. K. Górskim wydała *Słownik rymów Adama Mickiewicza* (1970)⁸⁵.
7. **Wiktor Piotrowicz** (1900–1954) – z Kowna, od 1920 r. student polonistyki (brak na liście absolwentów), uczeń prof. J. Kallenbacha, redaktor gazetki akademickiej „Hipogryf” (1920), prezes Koła Polonistów (1922/1923), członek zwyczajny w TPN od 1926 r. Był urzędnikiem Oddziału Wyznań w wileńskim Urzędzie Wojewódzkim, od 1936 r. – w MSW, publicysta („Kurier Wileński”, „Słowo”), autor książek: *W nawiasie literackim* (1930), *Współcześni poeci wileńscy* (1931), *Marian Zdziechowski* (1934). Od 1935 r. – w Warszawie, zmarł w Londynie⁸⁶.
8. **Walerian Charkiewicz** (1890–1950) – z Wilna, do 1918 r. przebywał w Niżnym Nowogrodzie (Rosja), od 1920 r., studiował polonistykę, wychowanek prof. S. Pigonia, uzyskał doktorat na podstawie rozprawy *Placyk Jankowski. Życie i twórczość* (1928), redaktor pisma akademickiego „Alma Mater Vilnensis”, prezes Koła Polonistów (1924/1925), członek zwyczajny TPN od 1927 r. Został publicystą dziennika „Słowo”, żołnierzem II Korpusu Armii gen. Andersa, zmarł w Londynie⁸⁷.

---

⁸⁴ Achrem-Achremowicz Jerzy, *Z dziejów...*, Cz. III, s. 322 oraz Starnawski Jerzy, *Wanda z Nowodworskich Achrem-Achremowiczowa (1901–1974)*, „Wileńskie Rozmaitości”, 2005, nr 5 (wrzesień–październik), s. 5.

⁸⁵ Górski Konrad, *Pamiętniki*, s. 252; Dalecka Teresa, dz. cyt., s. 143.

⁸⁶ *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej, t. II. Literatura Ziemi Wileńskiej od XVI w. do 1945 r.*, Bydgoszcz 2004, s. 195.

⁸⁷ Tamże, s. 43 oraz Paszkiewicz Mieczysław, *Piotrowicz Wiktor*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. XXVI/2–4, Wrocław–Warszawa–Kraków 1981, s. 453–454.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- 1) List Władysława Mickiewicza do Władysława Zahorskiego z podziękowaniem za nadanie mu tytułu honorowego członka TPN z 1929 r. Lietuvos valstybės istorijos archyvas, F1135, ap. 8, b. 3.

Źródła drukowane

- 2) *Sprawozdanie ze stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie za rok 1926*, Wilno 1927.
- 3) *Sprawozdanie ze stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie za rok 1927*, Wilno 1928.
- 4) *Sprawozdanie ze stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie za rok 1931*, Wilno 1932.
- 5) *Sprawozdanie ze stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie za rok 1932 (XXVI rok istnienia)*, Wilno 1933.
- 6) *Sprawozdanie ze stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie za rok 1938*, Wilno 1939.
- 7) *Zarys stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie w latach 1907–1932 oraz sprawozdanie za rok 1931 (XXV rok istnienia)*, Wilno 1932.

Opracowania

- 8) *Bibliografia Mickiewiczowska w polskim czasopiśmiennictwie wileńskim z lat 1918–1928*. Zestawił Sienkiewicz Leon, Wilno 1929 [odbitka z nr 7 „Alma Mater Vilmensis”].
- 9) Bursztyńska Halina, *Humanistyka uniwersytecka w Wilnie w latach 1919–1929*, „Kultura międzywojennego Wilna. Materiały konferencji w Trokach (28–30 VI 1993)”, red. Anna Kiezuń, Białystok 1994, s. 61–80.
- 10) Cywiński Stanisław, *Kartki z pamiętnika (1914–1920)*, Wilno 1931.
- 11) Dalecka Teresa, *Dzieje polonistyki wileńskiej 1919–1939*, Kraków 2003.
- 12) *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Nauka i uczeni na Ziemi Wileńskiej od XVI w. do 1945 r.*, oprac. Jackiewicz Mieczysław, Bydgoszcz 2010.
- 13) Dawlewicz Mirosław, *Listy Jana Otrębskiego do Jana Łosia z lat 1921–1928*, „Prace Filologiczne”, tom LXIX, s. 59–73.
- 14) *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej, t. I. Wileński słownik biograficzny*, wydanie drugie poszerzone, Bydgoszcz 2008.
- 15) *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej, t. I. Wileński słownik biograficzny. Suplement*, oprac. Jackiewicz Mieczysław, Bydgoszcz 2012.
- 16) *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej, t. II. Literatura Ziemi Wileńskiej od XVI w. do 1945 r.*, oprac. Jackiewicz Mieczysław, Bydgoszcz 2004.
- 17) Franaszek Andrzej, *Miłosz. Biografia*, Kraków 2011.
- 18) Ilgiewicz Henryka, *Societates Academicæ Vilmenses. Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie (1907–1939) i jego poprzednicy*, Warszawa 2008.
- 19) Ilgiewicz Henryka, *Ślązak – profesor Erwin Koschmieder (1895–1977) w Wilnie*, referat wygłoszony podczas międzynarodowej konferencji naukowej „Między Ślą-

- skiem a Wileńszczyzną na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach” (22–23 IX 2016 r.) [w druku].
- 20) Jadczak Ryszard, *Z prac I Wydziału Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie*, „Przełąd Humanistyczny”, 1999, z. 6, s. 155–164.
  - 21) Friedelówna Teresa, *Halina Turska – starszy asystent USB w Wilnie – profesor UMK w Toruniu*, „Magazyn Wileński”, 1992, nr 20, s. 19–20.
  - 22) Górski Konrad, *Pamiętniki*. Z rękopisu, z upoważnienia autora, opracował, zredagował i posłowiem opatrzył Wędrzyński Zefiryń, Toruń 1995.
  - 23) Kijas Artur, *Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie w latach 1918–1939*, „Wilno i Kresy Północno-Wschodnie. Materiały II Międzynarodowej Konferencji w Białymstoku 14–17 IX 1994 r. w czterech tomach, t. II. Kultura i trwanie”, red. Elżbieta Felisiak i Alicja Kisielewska, Białystok 1996, s. 297–313.
  - 24) Kościółkowski Stanisław, *Towarzystwo Przyjaciół Nauk*, „Pamiętnik Wileński”, Londyn–Łomianki 2010, s. 349–356.
  - 25) Kryszewska Julia, *Suplement do biografii St. Cywińskiego*, „Wileńskie Rozmaitości”, 1996, nr 5 (wrzesień–październik), s. 6, 16.
  - 26) Markiewicz Henryk, *Pożegnania*, Kraków 1992.
  - 27) Nowak Zbigniew Jerzy, *Pigoń Stanisław*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. XXV, Wrocław–Warszawa–Kraków 1981, s. 208–215.
  - 28) Obieżewska Helena, *Jedno życie prywatne na tle życia narodu polskiego w wieku XX*, Bydgoszcz 1995.
  - 29) Paszkiewicz Mieczysław, *Piotrowicz Wiktor*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. XXVI/ 2–4, Wrocław–Warszawa–Kraków 1981, s. 453–454.
  - 30) Piszczkowski Mieczysław, *Kolbuszewski Kazimierz Tadeusz*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. XIII/1–4, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 56–59.
  - 31) Rzewuska Maria, *Kridl Manfred Edward Robert*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. XV/1–4, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 306–307.
  - 32) Sabaliauskas Algirdas, *Janas Otrębskis ir Vilnius*, „Vilniaus kultūrinis gyvenimas 1900–1940”, oprac. Lapinskienė Alma, s. 181–187.
  - 33) Safarewicz Jan, *Otrębski Jan Szczepan*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. XXV, Wrocław–Warszawa–Kraków 1979, s. 623–624.
  - 34) Spytkowski Józef, *Kallenbach Józef*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. XI, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964–1965, s. 490–493.
  - 35) *Stanisław Pigoń. Człowiek i dzieło*. Praca zbiorowa pod red. Henryka Markiewicza, Marii Rydlowej, Tadeusza Ulewicza, Kraków 1972.
  - 36) Starnawski Jerzy, *Sylwetki wileńskich historyków literatury*, Bydgoszcz 1997.
  - 37) Starnawski Jerzy, *Wanda z Nowodworskich Achrem-Achremowiczowa (1901–1974)*, „Wileńskie Rozmaitości”, 2005, nr 5 (wrzesień–październik), s. 5.
  - 38) Warzecha Izabela, *Tradycja Mickiewiczowska w życiu kulturalno-literackim międzywojennego Wilna*, Kraków 2005.
  - 39) *Z dziejów Almae Matris Vilnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, red. naukowa Ludwik Piechnik i Kazimierz Puchowski, Kraków 1996.
  - 40) Zgorzelski Czesław, *Mistrzowie i ich dzieła*, Kraków 1983.

The cooperation between the Polonists of the Stefan Batory University and the Society of Friends of Sciences in Vilnius in years 1922–1939

Summary

The cooperation between the Polonists of the Faculty of Humanities of the Stefan Batory University and the Society of Friends of Sciences in Vilnius was established after the reactivation of the University in October 1919, but it grew stronger only from 1922.

It included some fields of activity, but most important were:

- 1) membership of academic staff and students of Polish language studies at the of the Society of Friends of Science and their participation in the meetings of the I Division;
- 2) publishing their scientific papers in the series of “Dissertations and Materials of the I Division of the Society of Friends of Sciences” (“Rozprawy i Materiały Wydziału I TPN”; 10 volumes were published in years 1924–1939);
- 3) donation of books from private libraries to the library of the Society of Friends of Sciences by academic staff and students of the university.

The Polonists of USB University can be divided in three groups: 1. visiting professors and docents; 2. graduates of the Polish philology of USB, who were employed at the university as assistants (at the Polish Seminary and in the library); 3. students and graduates of the Polish philology of USB, who after graduation did not deal with scientific work.

Keywords: the Faculty of Humanities of the Stefan Batory University, Polish philology (Polonistics), the Society of Friends of Sciences in Vilnius, “the interwar period”

Stepono Batoro universiteto polonistų ir Vilniaus mokslo bičiulių draugijos bendradarbiavimas 1922–1939 metais

Santrauka

Stepono Batoro universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto polonistų ir Vilniaus mokslo bičiulių draugijos bendradarbiavimas užsimezgė mokymo įstaigai atgimus 1919 m. spalio mėn., o įgavo pagreitį nuo 1922 m. Jis aprėpė keletą sričių. Svarbiausios iš jų:

- 1) mokslo darbuotojų ir polonistikos studentų narystė Vilniaus mokslo bičiulių draugijoje ir jų dalyvavimas I fakulteto posėdžiuose;
- 2) mokslo darbų publikavimas serijoje „Rozprawy i Materiały Wydziału I TPN“ (liet. „MBD I fakulteto disertacijos ir medžiaga“), kurių 1924–1939 m. pasirodė 10 tomų;
- 3) mokslo darbuotojų ir universiteto studentų Vilniaus mokslo bičiulių draugijos bibliotekai dovanojamos knygos iš privačių bibliotekų.

SBU polonistai, bendradarbiaujantys su MBD, sudarė tris asmenų grupes: I. profesoriai ir docentai, priklausantys atvykstančiam personalui; II. SBU polonistikos absolventės,

įdarbintos universitete asistentėmis (Polonistikos seminarijoje ir bibliotekoje); III. SBU polonistikos studentai ir absolventai, kurie po studijų nesimė mokslinės veiklos.

Raktažodžiai: Stepono Batoro universiteto Humanitarinių mokslų fakultetas, polonistika, Vilniaus mokslo bičiuliy draugija, tarpukario dvidešimtmėtis

Współpraca polonistów Uniwersytetu Stefana Batoro z Towarzystwem Przyjaciół Nauk w Wilnie w latach 1922–1939

Streszczenie

Współpraca pomiędzy polonistami Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Stefana Batoro a Towarzystwem Przyjaciół Nauk w Wilnie została nawiązana po reaktwowaniu uczelni w październiku 1919 r., ale zacieśniła się dopiero od 1922 r. Obejmowała ona kilka dziedzin, najważniejsze z nich to:

- 1) członkostwo pracowników naukowych i studentów polonistyki w Towarzystwie Przyjaciół Nauk oraz ich udział w posiedzeniach Wydziału I;
- 2) publikowanie ich prac naukowych w serii „Rozprawy i Materiały Wydziału I TPN” (w latach 1924–1939 ukazało się 10 tomów);
- 3) przekazywanie przez pracowników naukowych i studentów uniwersytetu w darze dla biblioteki Towarzystwa Przyjaciół Nauk książek pochodzących z bibliotek prywatnych.

Poloniści USB współpracujący z TPN stanowią trzy grupy osób. Są to: I. profesrowie i docenci należący do kadry przyjezdnej; II. absolwentki polonistyki USB, które zostały zatrudnione na uczelni jako asystentki (w Seminarium Polonistycznym i w bibliotece); III. studenci i absolwenci polonistyki USB, którzy po studiach nie zajmowali się pracą naukową.

Słowa kluczowe: Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Stefana Batoro, polonistyka, Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie, dwudziestolecie międzywojenne